

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar közigazgatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében biztosított támogatással valósult meg (2022)

Jelen tananyag az EFOP-3.4.3-16-2016-00014 számú projekt keretében kifejlesztett Pétervári Máté: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (2020.; <https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>) című tananyag, illetve annak egyes részeinek felhasználásával készült.

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

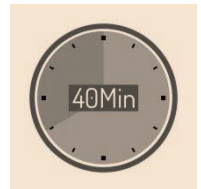
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Alapfogalmak

Hatalmi ágak elválasztása, jogforrások, állam és alkotmány fogalma

I. Az állam és államforma fogalma

Az *állam* legjellemzőbb vonásait **Georg Jellinek**, osztrák jogtudós fogalmazta meg a 19. század második felében, amelyek a következők:

- az államalkotó népesség (állandó lakosság)
- a határral körülírt földterület (államterület)
- adott terület felett gyakorolt, eredeti és mások által elismert főhatalom

Az *államforma* az államfői hatalom legitimációjának alapját határozza meg.

Két fő típusát különíthetjük el: **monarchia** (királyság, császárság, cárság stb.) és **köztársaság**.

A monarchia államfőjét (monarcha) **születésénél fogva élete végéig** illeti meg a trón, míg a köztársaság államfőjét (köztársasági elnök) **meghatározott időre választják**.

1. kép: Georg Jellinek portréja

II. Az alkotmány fogalma és típusai

Alkotmány: olyan jogforrás, amely az *államszervezetre* vonatkozó legfontosabb szabályokat és az *alapjogokat* tartalmazza.

Történeti alkotmány: az államszervezetre vonatkozó legfontosabb szabályokat *több, különböző időpontokban* létrejött jogi dokumentum, általában törvény határozza meg. Pl. Anglia, Magyarország 1949-ig

Kartális alkotmány: Az államszervezetre vonatkozó legfontosabb szabályokat és az alapjogokat *egy adott időpillanatban* elfogadott, *egyetlen* jogi dokumentum (alkotmány) határozza meg. Pl. francia alkotmányok, 1949. évi XX. törvény Magyarországon

2. kép: Az első magyar kartális alkotmány, az 1949:XX. törvény

III. Az intézménytörténet alkotmánytörténeti korszakolása

A kurzus legfontosabb korszakhatárát az **áprilisi törvények** szentesítésének időpontja képezi. (1848. április 11.) E törvények megszületésétől beszélhetünk *polgári típusú államszervezetről*, mivel ekkor jelennek meg az *alapjogok* és olyan államszervezési eszmék, mint a *miniszteri felelősség* vagy az *államhatalmi ágak elválasztása*. Az ezt megelőzőt pedig összefoglalóan **rendi korszaknak** nevezzük, amely egyszerűsítés megfelel a kurzus céljainak.

a) 1848 előtti időszak – rendi korszak

Rend: olyan társadalmi csoport, amelynek tagjai *azonos jogokkal és kötelezettségekkel* (kiváltságokkal) rendelkeznek, valamint hasonló a vagyoni helyzetük és az életkörülményeik. Emellett érdekeik érvényesítése céljából *együttesen lépnek fel* jellemző módon a törvényhozási szerv keretei között. (Pl. egyházi, nemesi rend, polgárság)

Rendi monarchia: A rendek képesek a király *hatalmának korlátozására*, így eredményesen befolyásolják az ország ügyeit.

3. kép: Werbőczy István portréja. A 16. század elején állította össze a nemesek szokásjoggyűjteményét, amely a rendi monarchia jogi megalapozásaként szolgált. (Lehnhardt Sámuel grafikája)

4. kép: Az Osztrák Császárság címere

b) 1848 utáni időszak – polgári korszak

A polgári korszak azonban további korszakokra bontandó.

1. 1851-1860 - A neoabszolutizmus korszaka

Magyarország elveszítette függetlenségét, így a modernizáló folyamatok a Habsburg Birodalomba ágyazva mentek végbe, amelynek célja az volt, hogy az *Osztrák Császárságban egységes közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet* jöjjön létre.

2. 1867-1918 - A dualizmus időszaka

Magyarország az *Osztrák-Magyar Monarchia* részeként visszanyerte függetlenségét, így ismételen a magyar kormányzat irányítása alatt folytatódhatott a polgári Magyarország kiépítése, amely az 1848. évi törvényekkel vette kezdetét.

5. kép: Az Osztrák-Magyar Monarchia címere, amely a két birodalomfél egyenjogúságát jelképezi.

3. 1918. november 16.-1919. március 21. – Magyar Népköztársaság

Az I. világháború és az ennek nyomán kirobbanó *őszirózsás forradalom* (1918. október 30-31.) az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnéséhez vezetett. Az ellenzéki politikusok tömörüléséből létrejött a Magyar Nemzeti Tanács, amely Károlyi Mihály vezetésével átvette a hatalmat. A Habsburg-uralkodó lemondását követően nyílt lehetőség a népköztársaság kikiáltására, amelynek köztársasági elnöke 1919 januárjában **Károlyi Mihály** lett.

4. 1919. március 21. – 1919. augusztus 1. – Magyarországi Tanácsköztársaság

Az I. világháborút lezáró béke velejárójaként fenyegető területi veszteségek miatt meginog a Népköztársaság hatalma, amelyet **Kun**

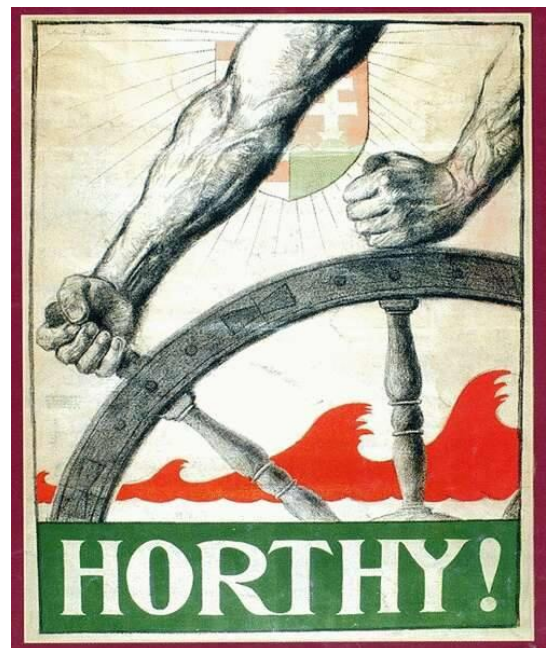

6. kép: Berény Róbert plakátja, amely a Tanácsköztársaság jelképévé vált.

Béla vezetésével a kommunisták magukhoz ragadják az irányítást. 1919. március 21-én kikiáltják a Tanácsköztársaságot és *proletárdiktatúra* létrejöttét. A szocialista történetírás által „dicsőséges 133 nap”-ként titulált időszak július végén véget ér, mivel a román hadsereg benyomulása Magyarország területére ellehetetleníti a tanácskormányt, amely így lemondani kényszerül.

5. 1920-1944 – Horthy-korszak

Rövid átmeneti időszakot követően 1920-ban helyreállítják a **magyar történeti alkotmányt** és a korábbi államformát. Ennek következtében jön létre a király nélküli királyság mint államforma, amelynek élén a kormányzóvá választott Horthy Miklós állt. A második világháború időszakáig gyakorolhatta a hatalmat, amelyben az államszervezet működése visszatért a dualizmus során Magyarország területén kialakított keretek közé.

7. kép: Horthy a kormányos. Mano Miltiades plakátja.

6. 1949 - 1989 – Szocializmus

A Horthy-korszak a II. világháborút követően lezárult, míg 1946-ban deklarálták, hogy Magyarország királyságból **köztársasággá** alakul. A II. világháborút követően azonban Magyarország a szovjet érdekszférába került, amelynek következményeként a kommunista párt, a Magyar Dolgozók Pártja magához ragadhatta a hatalmat. Az 1949:XX. tc. alapjaiban alakította át az államszervezeti struktúrát az egypártrendszer kiépítésével és a tanácsrendszer létrehozásával. Az államforma megnevezése ebben az időszakban **népköztársaság**, amely a diktatórikus hatalomgyakorlásra épülő államszervezetre utalt.

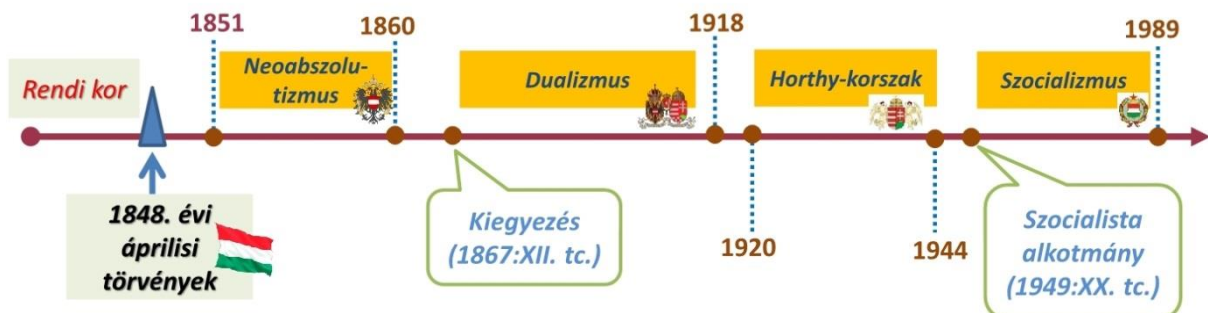
7. 1989 - napjaink – Harmadik Magyar Köztársaság

1989. október 23-án Szűrös Mátyás kikiáltotta a Harmadik Magyar Köztársaságot, így Magyarország ismételten többpártrendszerre épülő plurális demokráciává vált. Az államformája pedig ismételten **köztársaság** lett, amelynek élén a köztársasági elnök áll. A központi kormányzati feladatokat ismételten a kormány látta el, míg a helyi igazgatási szinten újra megszervezésre kerültek az

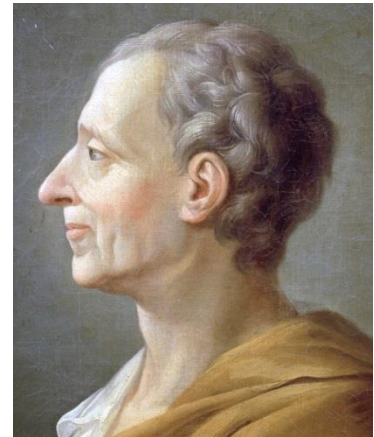
8. kép: Szűrös Mátyás 1989. október 23-án kikiáltja a köztársaságot.

önkormányzatok. Az 1989-ben történt változásokat tituláljuk jellemzően a „rendszer váltás” kifejezéssel.

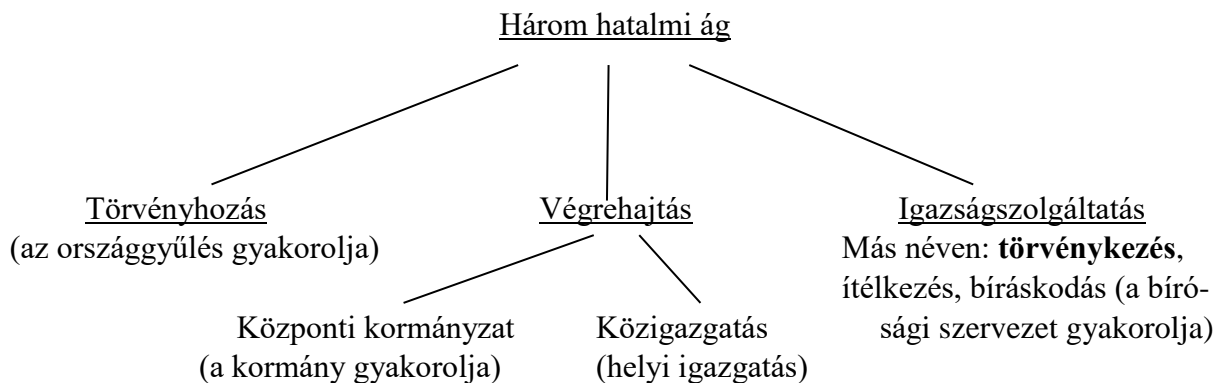
IV. Az államhatalmi ágak elválasztása

Charles **Montesquieu** 1748-ban *A törvények szelleméről* címmel adta ki nagyhatású művét, amelyben kidolgozta a hatalmi ágak elválasztásának elvét. Ez az alapelv jelen tematika alapjait is meghatározza, ugyanis e hatalmi ágak történeti fejlődésének magyarországi bemutatása a kurzus célja. A törvényhozás és az igazságszolgáltatás történetének ismertetése nem képezi a kurzus tárgyát, ahogyan az a címéből is következik, azonban az e hatalmi ágakhoz kapcsolódó ismeretek teljesen nem nélkülözhetők, mert a végrehajtási szervezetet szabályozó törvényekben is megjelennek ehhez kapcsolódó elemek.

9. kép: Charles Montesquieu portréja.

Hatalmi ágak elválasztása:

A végrehajtó hatalom két elemből épül fel az ország irányítását ellátó központi kormányzattól, valamint a végrehajtásért megyei, települési szinten felelős közigazgatásból. A bírói hatalmi ágnak több elnevezése is ismert. Ezek közül külön kiemelandő a **törvénykezés** mint fogalom, ugyanis a köznyelv ezt gyakran az országgyűléssel, törvényhozással azonosítja tévesen, mivel ez az ítélkezési tevékenységet fedi.

V. Jogforrási hierarchia a dualizmus korában

A jogforrási hierarchia sematikus vázlata

<u>Rendi kori</u>	<u>Polgári kori</u>
Törvény és szokásjog (mellérendelt viszony)	Törvény és szokásjog (mellérendelt viszony)
Helytartótanácsi rendelet	Kormányrendelet
	Miniszteri rendelet
Statútum	Törvényhatósági szabályrendelet
	Községi szabályrendelet

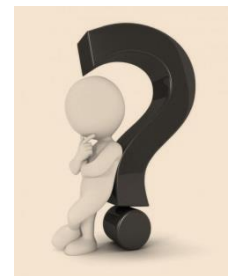
A **törvényeket** a korábban megismerteknek megfelelően az országgyűlés és az uralkodó együttműködése hozhatta létre. A **kormányrendeletek és a miniszteri rendeletek** kiadása pedig a végrehajtó hatalom jogosultsága volt. A **szabályrendeletek** által a törvényhatóságok és a községek szabályozhatták a legfontosabb kérdéseket. A jogforrási hierarchiában magasabb szinten álló jogszabályokkal az alacsonyabb szinten lévők nem ellenkezhetek.

Az 1848 előtti törvényeket a szegedi jogtörténeti iskola egységesen **arab számokkal** írja. Pl. 1840. évi 9. tc. – a mezei rendőrségről szóló törvény

Az 1848 utáni törvényeket, így az áprilisi törvényeket is, pedig **római számmal**. Pl. 1870:XLII. tc. - a köztörvényhatóságokról

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Ki dolgozta ki az állam fogalmát? Milyen elemekből épül fel?
2. Mit jelent az államforma fogalma? Milyen típusai ismertek?
3. Mi az eltérés a történeti és a kartális alkotmány között?
4. Mik a rendi korszak jellegzetességei? Ki volt Werbőczy István?
5. Milyen szerepet tölt be a Habsburg-államalakulatban Magyarország a dualizmus és a neoabszolutizmus korszakában?
6. A dualizmus utáni és a Horthy-korszakot megelőző korszakokban mi volt Magyarország államformája?
7. A Horthy-korszakban hogyan orvosolták azt a problémát, hogy a Habsburg-uralkodó lemondani kényszerült?
8. Milyen tényező játszott döntő szerepet Magyarország szocialista állammá alakulásában?
9. Sorolja fel a három hatalmi ágat? Kinek a nevéhez köthetők? (Gyakorolja nevének pontos leírását is!)
10. Vázolja fel a rendi és a polgári korszak jogforrási rendszerének alapjait!

FELHASZNÁLT IRODALOM

Pétervári Máté: A polgári államszervezet kialakulásának előzményei; alkotmánytörténeti alapfogalmak: államfogalom, államforma, történeti és kartális alkotmány, hatalmi ágak elválasztása. In: A közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezet változásai a polgári kortól napjainkig (online oktatási csomag), 2020.

<https://eta.bibl.u-szeged.hu/4255/>

AJÁNLOTT IRODALOM

FEJES Zsuzsanna: Az állam közjogi fogalmának ismérvei. In: Fejes Zsuzsanna – Szalai Anikó (szerk.): *Államközi kapcsolatok*. Szeged, Iurisperitus Kiadó, 2019. 61-66. pp.

Elérhető: <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=91320>

BIBÓ István: Az államhatalmak elválasztása egykor és most. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. II. k.

Elérhető: <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/290.html>

FERDINANDY Géza: Magyarország közjoga (Alkotmányjog). Budapest, Politzer Zsigmond és fia, 1902. 61-112. pp.

Elérhető: <https://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/szerzoi-eletrajzok/jogtudos-szerzok/item/485-ferdinandy-geza>